

מגילה כ

משה שווערד

1. ספר שפתי חכמים

וקריתיה למעלה וכו'. קקט "לנוצלה, לפי סדרך לקרות על הצינה צבית
הכנסת, וכעין (סצז פ"ה ע"א) דגס היא גלילא "עלי דר'
הקדא וכו', ופרטי "לפני ר' הקדא, לפי שר' הקדא יוסב, והדרשן עומד,
קאמר "עליה, דדומי כמי שהעומד לנוצלה וכן היושב עכ"ל, היפך ונה שפרטי
(ר"ה לי"ז ע"א) "ירד ר"י בן זרובה לפני הצינה, לפי שמונה להתפלל בנקוס
ננוך קמני "ירד עיי"ש. ולפי ונה שפי' אמר גדיוק וקריתו "למעלה ר"ל על
הצינה צפרקס, ולהחזיק דאיתי: וקריתיה למעלה וכו' והזקנים צלוד.

2. תוספות ר"ד על מגילה דף כ/א

אין מביאין ראייה מן הקטן. ואף על גב דתנן (כתובות כה, א) אלו נאמנין להעיד בגדלן על מה שראו בקטן כו'. [1] התם במילי דרבנן כדמוקמינן לה בפרק שני דכתובות (שם), אבל בדבר תורה אינו נאמן, ומקרא מגילה דבר תורה, שהרי מצאו לה רמז מן התורה כדאמרן בפירקין דלעיל (ז, א) [מהדו"ק]:

3. שערם מצויינים בהלכה

דף כ. אין מביאין ראייה מן הקטן. יש
לדקדק, מהא דתנן במס' כתובות
(כה.) אלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו
בקוטנן כו', והטעם על הכל משום שהם
מדרבנן, והא גם הכא העיד בגודלו מה
שהיה בקוטנו. אבל ניחא לפי מה שהבאנו
לעיל (ד. ד"ה חייב אדם לקרות) שיש כמה
ראשונים דס"ל דקריאת המגילה ביום אינו
דרבנן ממש אלא כדאורייתא הוא, והם
התוס' והר"ן והמרדכי, וכן הנודע ביהודה
והטורי אבן, ודוקא קריאת הלילה הוא
דרבנן, והכא מיירי בקריאת היום. שוב הראה

4. שפת אמת על מגילה דף כ/א

שם בגמ' אין מביאין ראי' מן הקטן, קשה למאי דאמרינן פ"ב דכתובות דבמילי דרבנן נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן למה לא סמכו כאן על עדותו דר"י שהעיד בגודלו, אכן לתי' הא' בתוס' בעירובין (נ"ט.) י"ל דדוקא בגודל עמו נאמנין ע"ש, אבל פשט הגמ' משמע כתי' הב' בתוס' שם דברבנן במילי דאיסורא קטן א' נמי מהימן ולפ"ז שוב קשה כנ"ל, [2] אך נראה דל"ד דהתם כיון דספיקא דרבנן היא מקילין אבל הכא דעת החכמים הי'
בבירור שאין הקטן יכול להוציא אלא דאילו הי' נאמן בתורת עדות היו מבטלין דעתם, אבל כל שאינו
בירור גמור מכה סברא שלהם הכריעו שאין להאמינו...

5. דף על הדף מגילה דף כ עמוד א

בגמ' אמרו לו אין מביאין ראי' מן הקטן וכו'. הברכי יוסף לרבינו החיד"א זצ"ל (חו"מ סי' ל"ה) הביא להקשות, דהא קי"ל בכתובות (כה א) דברבנן נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקטנן. וע"ש בברכי יוסף מש"כ בזה. [3] והמהרש"ם (חלק ח' סי' רכ"ט) כתב דאי נימא דדברי קבלה כדברי
תורה דמי ומגילה דברי קבלה הם וכשיטת הר"ה (ע' ר"ן פ"ב דתענית), לפ"ז יש ליישב בפשיטות, וק"ל. [מקושית התוס' יט: ד"ה ורבי יהודה
מבואר דס"ל דחייב מגילה הוא כשאר חייבי דרבנן ולא כהר"ה. וכן העיר הטורי אבן (ט ב) וע"ש מש"כ בזה]...
הטו"א (יט ב) תמה, דאיך קאמר ר"י דקטן מוציא גדול בקריאת מגילה, והא גדול חייב מדברי קבלה
שהוא כדברי תורה, והקטן אינו חייב רק מדרבנן. וע"ש שכתב בתירוץ הראשון דלא התיר ר"י רק
בקריאת לילה שאינו אלא מדרבנן, מיהו לפ"ז חוזרת הקושיא הנ"ל דאמאי אין קטן נאמן בגודלו להעיד
על זה.

6. ספר שפתי חכמים

כרי יהודי נעלמו אין תשובה נכונה: **חרא** ועוד קאמרו ליי. פיי זאגט

מנרו נו תרסי, אלס טהמוספס הזכיר רק הטהונה תיומר נלסיות: איין

7. שערים מצויינים בהלכה

בחמישי שנכנסו לקרה"ת ביום, ומי קרא לפניהם בלילה כשהיו בביתם, הלא לא היו בקיין לקרותה, והוצרכו שיקראנה להם אחד מבני העיר כמש"כ רש"י (ריש מסכתין), ועל כרחין שלא קראו בלילה, ועי' בר"ן (שם). ובגמרא איתא כי קתני אדיום, ופירושו דהמשנה מיירי של יום דוקא.

משנה אין קוראין את המגילה כו' עד שתנץ החמה. ולא קתני זמן קריאתה בלילה מאימתי מתחיל, וכמו בקר"ש (ריש מס' ברכות). ומזה הוכיחו כמה ראשונים דבזמן המשנה לא היה עדיין התקנה לקרותה בלילה, אלא אח"כ תקנוה וכדאיתא לעיל (ד). חייב לקרותה בלילה כו'. [ובזה ניתא נמי מה שהקדימו בני הכפרים קריאתה בשני או

8. שפת אמת על מגילה דף כ/א

שם במשנה עד שתנץ החמה. צ"ע למה בק"ש לא חששו להצריך להמתין עד הנץ ולמ"ד דרבנן י"ל דלא חששו דרבנן ומגילה שאני דברי קבלה היא וד"ק כדברי תורה הם, [1] **ובדוחק אפ"ל לפי לשון הגמ' בפ"ק דברכות גבי הא דאדם קורא ק"ש ב"פ ויוצא א' של לילה כו' ואע"ג דעד הנץ לילה היא מ"מ יוצא של שחרית משום דאיכא דקיימי בההיא שעתא כו' ע"ש**, דלשון הגמ' צ"ע וכי ס"ד דאחר עמוד השחר לילה היא, ולכן נ"ל דבאמת כוונת הגמ' היא דלענין לכתחילה עשאוהו כלילה כדתנן הכא אין קורין כו' עד שתנץ החמה, ומ"מ לענין ק"ש שפיר דמי כיון דקיימי בההיא שעתא [וכן פי' הרשב"א בשם י"מ] ואפי' אם אין פי' הגמ' שם כן מ"מ י"ל הטעם כנ"ל דאפי' אם הוא טועה באמת מ"מ כיון דנראה לכל העולם שכבר האיר השחר שפיר בכלל זמן דקיימי בההיא שעתא היא ויוצא בק"ש אפי' אי לילה היא. [2] **ואפשר עוד דבמצוה הקבוע בכל יום לא רצו לבטל הזריזות דמצפרא דכל הני דחשיב הכא היא רק במצוה הבאה לפרקים אבל צ"ע דגוף החשש שמא יטעה טפי שייך לגזור במצוה המוטלת עליו בכל יום שמא יטעה פעם אחת משנגזור על מצוה דלא שכיחא תדיר, אכן נראה דדוקא בעה"ש יכולין לטעות אבל בזמן ק"ש שהוא משיכיר בין תכלת ללבן או לדידן שיכיר חבירו הרגיל והוא אחר עה"ש לא שכיח לטעות עוד רק בכל המצות כיון דעשו תקנה ואפקינהו מעמוד השחר אוקמינהו אהנין אבל בק"ש המצוה להתפלל בהנין ולהקדים ק"ש כוונתיקון משום דכ' יראוך עם שמש לכן הקדימו הזמן [ולפמ"ש המרדכי כאן דדוקא בהני דכתי' בהו יום בהדיא אמרו להמתין עד הנץ א"ש דבק"ש לא כתיב יום ועי' בפנ"י ובראש יוסף בברכות (ט) מ"ש בזה]:**

9. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ד/א

ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי סבור מינה למקרייה בליליא ולמיתנא מתניתין דידה ביממא אמר להו רבי ירמיה לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה איתמר נמי אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלקי לעולם אודך:

10. תוספות מגילה דף ד/א

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום - אומר ר"י דאף על גב דמברך זמן בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא וקרא נמי משמע דכן דכתיב ולילה ולא דומיה לי כלומר אף על גב שקורא ביום חייב לקרות בלילה והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (דף ז): דאם אכלה בלילה לא יצא י"ח והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן:

11. ספר טורי אבן על מסכת מגילה - דף ד/א

כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתני'. ולמסקנא זו משמע שחייב לקרות את המגילה בלילה וחוזר וקורא ביום. ונ"ל דהאי קריאה דלילה אינו אלא מדרבנן ואינו עיקר חיוב של רוח הקודש... וכה"ג כתב הרא"ש בשם

ר"ת דמפר' דקריאה דיממא הוא עיקר משל לילה ואע"ג דמברך זמן בלילה מ"מ חוזר ומברך ביום דעיקר קריאה ביום לפי המסקנא

12. תוספות מסכת מגילה דף כ עמוד א

דכתיב וביום השמיני ימול - קשיא דפרק ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת דף קלב. ושם) דריש האי קרא לומר אפילו בשבת ומבן שמונת ימים דריש ולא בלילה ותניא התם כוותיה דרבי יוחנן וי"ל דהכא

מיייתי הדרשה הפשוטה יותר כראיית נגעים והקשה ה"ר אפרים כיון דמילה אינה בלילה אם כן הויא מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה וא"כ קשיא למה לי בפ"ק דקדושין (דף כט. ושם) קרא דאותו לומר דאשה אינה חייבת למול תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא וי"ל דאי לאו אותו הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא היינו היכא דליכא כרת דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת ומנייהו ממעטינן נשים אבל מילה שיש בה כרת ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בהו נשים למול את בנייהו קמ"ל אותו דלא אי נמי למילה שלא בזמנה וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה.

האם מילה מצות עשה שהזמן גרמא

13. תוספות מסכת קידושין דף כט עמוד א

אותו ולא אותה - ... וא"ת אכתי מ"ע שהזמן גרמא הוא דאין מלין אלא ביום כדאיתא בפרק הערל (יבמות דף עב.) [1] וי"ל דאיתא כמ"ד התם דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום בין בלילה.

14. תוספות מסכת מגילה דף כ עמוד א

דכתיב וביום השמיני ימול - קשיא דפרק ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת דף קלב. ושם) דריש האי קרא לומר אפילו בשבת ומבן שמונת ימים דריש ולא בלילה ותניא התם כוותיה דרבי יוחנן וי"ל דהכא מיייתי הדרשה הפשוטה יותר כראיית נגעים והקשה ה"ר אפרים כיון דמילה אינה בלילה אם כן הויא מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה וא"כ קשיא למה לי בפ"ק דקדושין (דף כט. ושם) קרא דאותו לומר דאשה אינה חייבת למול תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא [2] וי"ל דאי לאו אותו הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא היינו היכא דליכא כרת דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת ומנייהו ממעטינן נשים אבל מילה שיש בה כרת ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בהו נשים למול את בנייהו קמ"ל אותו דלא אי נמי למילה שלא בזמנה וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה.

15. תוספות רי"ד מסכת קידושין דף כט עמוד א

איהו מנלן דלא מחייבא דכתיב אשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה אי קשיא ומאי איצטרכינן לקרא תיפוק ל' דהויא לה מילה מצוה שהזמן גרמא חדא דכתיב וביום השמיני ימול וחדא דאין מצות מילה אלא ביום ולא בלילה כדאיתא במגילה שאין מוהלין אלא ביום והתינח מיום שמיני לא קשיא שאין היום קבוע ידוע בשנה מה שאין כן ביום שמיני של מילה אבל זה שאין מצות מילה נוהגת בלילה אלא ביום קשיא דומיא דציצית שאינה נוהגת בלילה אלא ביום משום הכי מני לה תנא לקמן בכלל מצות עשה שהזמן גרמא. [3] תשובה היכי אמרינן דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הני מילי מצוה דתליא בגופה והיא אינה מצווה אלא לזמן ידוע ולא בכל זמן אבל מצוה דלא תליא בגופה כגון למול את בנה אע"ג דמילת הבן יש לה זמן נהי דקבוע הזמן לבן הנימול אבל האב שצויהו הבורא להתעסק במילת בנו העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו והלכך אי לאו אותו הוה מחייבינן גם האשה ואין זמן הקבוע לכן פוטרנה דהוה אמינא היא תתעסק בין ביום בין בלילה עד שתמול את בנה בזמנה אבל הציצית היא מצוה שתלויה על גופו של אדם ואי הוה מחייבינן האשה היתה מצוה תלויה בזמן הלכך פטורה:

16. ספר דבר יעקב [4]

ג. הטורי אבן [חגיגה טז: הובא בקה"י סימן לב] תירץ דאין מילה מ"ע שהזמן גרמא אע"פ שאינו נוהג בלילה כיון שהלילה אינו פוטר מהחויב אלא מפסיקו ודוחהו למחר, ולמחר אותו חויב חוזר וניעור, דהרי אין חויב אלא פעם אחת ולכן הוי מצוה שנוהגת לעולם, משא"כ תפילין שבכל יום יש מצוה חדשה, ואם פטור בלילה הוי פטור גמור באותה שעה.

כא [בא"ד - יש בראשונים ובאחרונים תירוצים רבים על קושית התוס'.

17. ספר דבר יעקב

יט' בא"ד – וי"ל כיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא – מקשים האחרונים [טורי אבן חגיגה טז: ד"ה ויש, עצמ"י, שפ"א [מגילה כ.], מהר"ט ורע"א] דכיון שאין מלין בשבת, א"כ הוי מילה מ"ע שהזמן גרמא כמו תפילין.

הטו"א, מהר"ט, רע"א ושפ"א מתרצים דמילה מצד עצמה הוי זמנה גם בשבת, ואם עבר ומל הוי מהול, ולמ"ד מילה כשרה בגוי יכול למול בשבת. והא דאין מלין בשבת הוי משום שאיסור שבת אינו נדחה מחמת מצות מילה שלא בזמנה. העצמ"י מתרץ דתפילין אינו נוהג כלל בשבת, אבל מילה נוהג כשהיא בזמנה.

18. ריטב"א על קידושין דף כט/א

ואיהי מנא לן דלא מיחייבא למול את בנה. וכי תימא למה לי קרא תיפוק לי דהא מצות עשה שהזמן גרמא היא דמילה ביום ולא בלילה ונשים פטורות, [5] איכא למימר דהתם הוא במצוה דנפשה אבל הכא במצוה דבנה הוה אמינא דמחייבא דלא גרעה מבית דין דמחייבי למימהליה להכי איצטריך קרא למיפטרה דכתיב אותו ולא אותה, ומי שמכניסו לברית זה מחייב לברוכי אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כדאיתא במסכת שבת (קל"ז ב'), הלכך אי אבוה מהיל ליה מברך ליה אבוה, ואי בית דין מהילי ליה אינהו מברכי לה, ואי איהו מהיל נפשיה איהו גופיה מברך לה, וזה פשוט:

19. ספר מנחת חינוך - מצוה לב - מוסף שבת - אסופי וחובו אות ח

ולכאורה כיון דשביתת בהמתו ועבדו בלא מתמר הוא רק עשה, א"כ הוי ליה עשה שהזמן גרמא, א"כ נשים פטורות ומותרות להיות בהמתן עושה מלאכה, ואף אם נאמר דעשה דשבת ויו"ט נשים מצוות, היינו משום דאיכא לא תעשה ג"כ, ועיין מה שכתבנו לקמן מצוה רצ"ז [אות ג']... ובאמת לא ראיתי זה בשום פוסק ראשון ואחרון שיכתבו זה דאשה אינה מצווה על עשה זה... והנה לשיטת הריטב"א שהבאתי לעיל מצות מילה [מצוה ב' אות ו'] לתרץ קושית התוס' קידושין כ"ט ע"א ד"ה אותו, למה לי במילה הדרש דאותו ולא אותה שאין האשה חייבת במילת בנה הא הוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, עי"ש בקידושין שתירץ הריטב"א דכלל זה דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא אינו אלא במצוה שבגופו כמו ציצית ותפילין וסוכה וכדומה, אבל למול הבן שאינה מצוה שבגופו רק על דבר אחר האשה ג"כ חייבת, על כן צריך קרא דאותו, א"כ כאן נמי דהמצות עשה של שביתת בהמתו ועבדו הוי ליה כמו שם שחל מצות עשה למול הבן, א"כ בלא מיעוט נשים חייבות, וכאן אין לנו מיעוט על נשים. אבל להתוס' שם וכן שאר ראשונים שתירצו תירוצים אחרים, צ"ע כאן למה יהיו נשים חייבות, וצ"ע:

20. ספר מנחת חינוך - מצוה קיב - אות ג

אך בחרישה דאינו רק עשה, והוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, א"כ יהיו נשים פטורות ממצוה זו, ומדברי הרב המחבר נראה דאין חילוק, וגם בר"מ אין מבואר שום חילוק לענין שביעית בין זכרים לנקבות. אך כבר כתבתי במצות שבת [סוף מצוה ל"ב אות ח'] לענין שביתת בהמתו, על פי דברי ריטב"א קידושין כ"ט ע"א, על קושית תוס' שם ד"ה אותו, שהקשו למה לי במילה אותו ולא אותה דאין הנשים מצוות על מילת בניהן, תיפוק ליה דהוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, דנוהגת רק ביום, ותירץ הריטב"א דכלל זה דמצות עשה שהזמן גרמא אינו אלא במצוה דבגופו, כגון תפילין וציצית וכדומה, אבל מצות מילה שאינה בגופו אינה בכלל זה וגם נשים חייבות, על כן צריך מיעוט אותו ולא אותה, אם כן גבי שביתת בהמתו דגם כן אין המצוה בגופו, רק מצווה על בהמתו, על כן נשים חייבות, ולא הוה להו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, עי"ש. הכא נמי לפי מה

שכתבנו [באות הקודמת] דעשה דעבודת הארץ היא כמו שביתת בהמתו, דמצווים אנחנו על שביתת הארץ, א"כ אין המצוה בגופו, ונשים ג"כ מצוות על העשה כמו אנשים, דאינו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, כן נראה לי ברור. ונוהגת בכל אישי ישראל, חוץ מחרש שוטה וקטן, ולדעת תוס' דלא ס"ל כריטב"א הנ"ל, גם נשים פטורות:

21. שפת אמת על מגילה דף כ/א

ד"ה דכתיב הקשו למה צריך אותו למעט אשה שאינה חייבת למול בנה ת"ל דזמן גרמא היא כיון דמילה אינה בלילה ויש מקשין למה לא הקשו התוס' בפשיטות דהוי זמן גרמא הואיל ושלא בזמנה אינו דוחה שבת, ול"ג דדוקא בתפילין שאין בהם מלאכה ופטורין בשבתות ויו"ט הוי זמן גרמא אבל מה שאין מילה דוחה שבת לא מיקרי בזה זמן גרמא דהמצוה לעולם מוטלת גם בשבת רק דאיסורא דשבת דוחה המצוה ולא מיקרי בזה זמן גרמא כנ"ל [וכעין זה תי' הטו"א בחגיגה (ט"ז ע"ב) ע"ש]. ובעיקר קושי' התוס' [6] י"ל דלא הוי מ"ע שהז"ג כיון דבאמת לעולם צריך האדם להיות נימול ואע"ג דגוף המילה צריך להיות ביום אבל המכוון היא כדי שיהי' נימול בכל הימים והלילות ואין נקרא זמן גרמא רק במצוה שחייב לעשותה ביום ובלילה פטור מלעשותה הרי שרק הזמן גורם חיוב המצוה משא"כ במילה דעשייתה רק פ"א והתכלית שלה היא להיות נימול תמיד לא מיקרי זמן גרמא כנ"ל, גם י"ל דנהי דבכל המצות שהז"ג פטורות משום דכתי' למען תהי' תורת ה' בפיד ואיתקש כל התורה לתפילין מ"מ מצות מילה שהיא אמירה יחידית לא"א ע"ה קודם שניתנה תורה י"ל דלא איתקש לתפילין דהא קודם נתינת התורה ומצות תפילין הי' החיוב גם על הנשים א"כ מהיכי תיתי למפטרניהו תו וצריך קרא דאותו כנ"ל:

22. דף על הדף מגילה דף כ עמוד א

במשנה: ולא מלין וכו' עד שתנן החמה... הנה בגמ' נדרים (לב, א) מובא: "תניא רבי אומר: גדולה מילה, שאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתיו'".

והקשה בספר מרפסין איגרא (ע' רמב): קשה כיצד ניתן לפרש שכוונת הפסוק "אם לא בריתי יומם ולילה" היא למילה, והלא במסכת מגילה (כ, א) מובא כי מילה נוהגת ביום ולא בלילה?

ותירץ הגאון ר' שמחה זיסל ברוידא ז"ל אכן עשיית ברית מילה נוהגת רק ביום ולא בלילה, אך אחר כך לחיות כיהודי נימול שחותם אות ברית קודש בבשרו, זו הרי מצוה שמתקיימת גם ביום וגם בלילה.

וראיה לכך שהמצוה מתקיימת גם לאחר עשיית ברית המילה מדוד המלך ע"ה שנכנס למרחץ ונצטער על היותו עירום ממצות, נזכר בברכת המילה שבבשרו ונתיישבה דעתו. וא"כ, על חלק מצוה זה נאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה וכו'".

23. דף על הדף מגילה דף כ עמוד א

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ו) דהנה במשנה לא מוזכר כלל דגם בתפילה צריך שיהי' משתנן החמה ורק בדיעבד כשר בעלות השחר, וכן בגמרא ברכות לא מוזכר על תפילה שהזמן הוא משיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות, ורק על קריאת שמע מוזכר דבר זה.

ועל כן לולא דמסתפינא הי' אומר שבתפילה שתקנו כנגד התמידין באמת אין דין זה כלל, אלא בתפילה יש רק דין שמצותו לכתחילה כותיקין דהוא עם הנץ החמה מקרא דייראוך עם שמש, אבל כמו שמבואר בגמ' ברכות (כו ע"א) שזה רק למצוה מן המובחר, אבל מצד הדין אפשר להתפלל תפלת השחר עד חצות ולר"י עד ד' שעות, הוא הדין דאפשר מצד הדין להתפלל מעלות השחר ועד הנץ, ורק למצוה מן המובחר יש להתפלל עם הנץ. וע"כ לאלו שצריכים לצאת לעבודתם בשעה מוקדמת מאד, יכולים להתפלל קודם הנץ החמה, אבל זה רק כאשר הוא שעת הדחק גדול, דאף דמסתבר כנ"ל, מ"מ מאחר שהוא חידוש גדול מאד צ"ע למעשה, וע"כ רק בשעת הדחק גדול יש לסמוך ע"ז, עיין שם.

דף כ. משנה... ולא מלין... עד שתנץ החמה. וכולן שעשו משעלה עמוד השחר - כשר.

ציון ב. אין מלין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש, בין ביום השמיני שהוא זמנה, בין שלא בזמנה שהוא מתשיעי והלאה, שנאמר "ביום השמיני" - ביום ולא בלילה. מל משעלה עמוד השחר - כשר. וכו'.

(רמב"ם מילה א, ח)

אין מלין עד שתנץ החמה ביום השמיני ללידתו. (ומשעלה עמוד השחר - יצא) וכו'.

(יורה דעה רסב, א)

מילה לפני הנץ החמה

הטור כותב: "זמן המילה ביום שמונה ללידתו וביום ולא בלילה, ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחלת זמנה, וכל היום כשר לכך, אלא שורזין מקדימין למצות מיד בכקר".

מלשונו משמע שאף לכתחילה מלים משעלה עמוד השחר, בניגוד לכאורה למה שלמדנו במשנה, אכן כך כותב בבית יוסף שיש חסרון בדברי הטור, שהיה צריך לציין שמלים אז רק בדיעבד, ולכתחילה אין מלים עד הנץ החמה. ה"ח מוסיף שהדברים רמוזים בדברי הטור עצמו כמה שכותב בתחילה שהזמן הוא ביום ולא בלילה, וסתם יום בלשון בני אדם היינו מהנץ החמה.

המהרש"ל (על הטור) כותב שיש לפרש את דברי הטור על פי דברי הרמב"ם בפירוש המשניות, שכאשר יש צורך גדול מלים מלכתחילה כבר מעלות השחר. לדבריו אף הטור לא התכוון להתיר מילה לכתחילה מעלות השחר אלא בשעת הצורך.

בעל שו"ת אגרות משה (י"ד א, סי' קפ ענף א) כותב שכל הדינים שבמשנה שחיובם ביום - מתחילים מדאורייתא רק בהנץ החמה, ואין זה רק דין דרבנן. לדעתו, אף רש"י אשר מסביר בד"ה וכולן שרק מפני שאין הכל בקיאים צריכים להמתין עד הנץ החמה, כותב כך רק כדי להסביר מדוע בהזאה וטבילה, שאינן מצוות כשלעצמן נעשות לטהרה - אמרו שצריך להמתין עד הנץ החמה, אבל במצוה גמורה כמו מילה - גם רש"י סבור שצריך למול דוקא אחרי הנץ, מדאורייתא.

25. קובץ שיעורים ח"א - מסכת פסחים דף ב/א

(ב) דעד צאת הכוכבים יממא. ויש לחקור בהא דמצאת הכוכבים הוי לילה אם הכוכבים עצמן הן הלילה או שאין הכוכבים אלא סימן וראי' שהוא לילה. ונ"מ למ"ש בשיטה ב"ב נ"ו דמשו"ה בשתי כיתי עדים המעידים כל כת על שעה אחת מיקרי חצי דבר משום שהשערות עצמן הן הגדלות אבל בעדי חזקת ג"ש החזקה אינה אלא ראייה שהיא שלן, ולפי"ז אם באו ג' כיתי עדים כל כת מעידה על כוכב אחד אי מיקרי חצי דבר, ויש להביא ראייה ממע"ב דהכוכבים נבראו ביום רביעי וכתוב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד אלמא דאפשר להיות לילה בלא כוכבים כלל:

26. ספר קול אליהו על שמות פרק י פסוק כא

הגהה י) עיין בס' הכתב והקבלה פ' בראשית שמביא שם ג"כ בשם רבינו הגר"א זצ"ל דהחשך הוא בריאה בפ"ע וכו' ע"ש. וכן כתיב (ישעי' מה. ד) **יוצר אור ובורא חשך, אמנם הרד"ק** פ' שם בשם אביו ז"ל דחשך קאי על האור כי היא הגורמת החושך בעולם כשתשקע השמש וכו' ע"ש. א"כ ליכא כ"כ ראייה משם, **אבל באמת פן נראה בהדיא מדברי הגמרא בריש מס' פסחים דאמרינן שם דהא דכתיב ויקרא א' לאור יום ולחשך קרא**

לילה, לאו לענין קריאת שם הוא אלא ה"ק קרייא רחמנא לנהורא ופקדי' אמצותא דיממא, וקרייא רחמנא לחשוכא ופקדי' אמצותא דלילה, קרא כמלך שקרא לעבדו שיבא לפניו וכו' ע"ש, **א"כ משמע בהדיא דהחשך הוא בריאה בפ"ע**. וכן משמע מדברי התר"י בפרק קמא דמס' ברכות הובא ג"כ בש"ע או"ח ס' נ"ט ס"א דכ' שם דמש"ה תקנו חז"ל להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך, דאיתא בגמרא (ע"ש במהרש"א) ההוא מינאה דאמר לרבי מי שברא אור לא ברא חושך וכו' משו"ה תקנו חז"ל וכו' ע"ש, והנה אם נאמר דהחשך הוא רק העדר האור א"כ אין כאן מקום לטעות ולמה חששו אע"כ דקים להו לחז"ל דהחושך הוא בריאה בפ"ע ועוד יש כמה וכמה ראיות ברורות לזה:

27. שפת אמת על מגילה דף כ/ב

במשנה כל היום כשר כו' פי' רש"י אע"ג דזריזין מקדימין כו' פי' לפירושו דזריזות היא מצוה מן המובחר בלבד אבל אפי' לכתחילה כשר כל היום משא"כ קודם הנץ החמה דאיכא איסורא דרבנן, ובחנם תמה הטו"א על פי' רש"י, אכן משמע לי מלישנא דמתני' דכל היום ממש כשר עד ביה"ש ואע"ג דבתחילת היום אסרו עד הנץ וא"כ בסוף היום ג"כ הוי להו למיסר אחר שקיעת החמה ולא מצינו בשום מקום איסור בזה אפי' בהנך מצות דאפשר לקיימם למחר וליומא אחריו מ"מ סתמא תנן כל היום, ואפ"ל הטעם דאפי' יהי מסופק אם עדיין היא יום מוקמינן אחזקה דמעיקרא דעדיין יום היא אבל בתחילת היום מספק מוקמינן אחזקה דעדיין לילה היא להכי החמירו טפי כנ"ל...

28. ספר שפתי חכמים

והנספלות שנינו לחדש: לקריאת המגילה ולקריאת ההלל. לקריאת, פי' קריאה זקול לפרסום. דהנה מלת "קרא, יש לו די סוראות, (ח) קריאת שם כנוי ונחושך "קרא לילה, (ג) קריאה להרחוק שיצא אצלו כנוי "ויקרא לנני ליוסף, (ב) קריאה בספר כנוי "ויקרא כי כל ימי חיי, (ד) הוה לשון קריאה זקול לפרסום, כנוי "ויקראת דבור, "מקרא קודם, "ויקרא לפני ככת, "קרא צנורן אל תמסוך, וכן מלמתי "קורין אל שמוע, לפי שמוע לקרא פסוק ראשון זקול כדי לעורר הכינה בהפסוק וכו' (ט"ו ברכות פ"א ע"א), ולפי"ז מדויק לשון "לקריאת המגילה ולקריאת ההלל, וכן ריש המשכת "מגילה "לקראת וכן ברכת לשמוע "מקרא מנינה וברכת אשר קצו "לקראת את ההלל, שחזי עיקר מלותה לקרא זקול, ולפרסם פרסומי ניסא:

29. בירורי הלכה

דף כ: משנה. כל היום כשר... ולתקיעת שופר.

ציון ג. זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה, ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר - יצא, וכו'.

(אורח חיים תקפת, א)

תקיעת שופר ביום

הרמב"ם השמיט את ההלכה הזאת ואינו כותב שתקיעת שופר ביום ולא בלילה, כפי שכותב לגבי כל הדינים שנוכרו במשנה, וכבר תמה על כך בספר בית זבול (ח"ג סי' י), אך כותב שלא מסתבר שהרמב"ם חולק על המשנה וסובר שתקיעת שופר כשרה אף בלילה. בספר אמת ליעקב מעלה אפשרות להסביר שהרמב"ם לא ראה צורך לכתוב זאת, כיון שאין מקדשים את החודש בלילה, וממילא אי אפשר לתקוע עד שיקדשו את החודש, דהיינו ביום, אבל הוא דוחה זאת כיון שעדיין היה צריך להשמיע את הדין בכגון שלא קידשו את החודש ביום השליש, כאשר כבר ידוע שיום השליש ואחד יהיה ראש השנה.

הרמב"ם נאמן - הוסיף אדוקי הדין והדין יצא פי' חזונו ואיך נשען הדין

30. בירורי הלכה

דף כ: משנה. כל היום כשר... ולמוספין.
ציין ו. כל היום כשר... ולקרבן המוספין, וכו'.
(רמב"ם מעשה הקרבנות ד, ו)

זמן קרבן מוסף

הרשב"א והריטב"א מקשים כיצד ניתן לומר שכל היום כשר לקרבן מוסף, והרי אין מקריבים אותו לפני תמיד של שחר ולא אחרי תמיד של בין הערבים, ומתמצים שמעיקר הדין קרבן מוסף כשר כל היום, ורק מתמת דינים אחרים אין אפשרות להקריבו בכל היום. בתירוצם השני הם כותבים שכיון שבדיעבד אם הקדים קרבן מוסף לתמיד של שחר או אם הקריבו לאחר תמיד של בין הערבים אינו פסול בכך, לכן קבעת המשנה שכל היום כשר למוספין, וכתירוץ זה כותב גם הר"ן (דף ז, א בדפי הרי"ף ד"ה כל היום).

31. תוספות מסכת מגילה דף כ עמוד ב

כל הלילה כשר לקצירת העומר - אומר ר"ת שאם שכח לברך בלילה לא יברך ביום כדמשמע בהאי סתמא דמתני' דנהי דאיכא סתמא במנחות (דף עא.) דתני נקצר ביום כשר בדיעבד מ"מ סתמא דהכא עדיפא דהא קתני לה גבי הלכתא פסיקתא דדינא ועוד נראה דאפי' למאן דמכשר קצירת העומר ביום דיעבד מודה הוא גבי ספירה דאין לברך ביום משום דשנה עליה הכתוב לעכב דכתיב (ויקרא כג) תמימות ואי אתה מוצא תמימות אלא כשאתה מונה בלילה וכן כתוב בהלכות עצרת ובה"ג כתב דהיכא דאינשי לברך בלילה ימנה למחר בלא ברכה וכן הלכה אבל אם שכח לילה ויום לא ימנה עוד בברכה דבעינן תמימות וליכא ואחר שבירך על הספירה אומר י"ר שיבנה וכו' מה שאין כן בתקיעת שופר ולולב והיינו טעמא לפי שאין אלא הזכרה עתה לבנין ביהמ"ק אבל לשופר ולולב יש עשייה.

32. שערם מצויינים בהלכה

והתוס' במס' מנחות (סו. סוד"ה זכר) כתבו על דברי בה"ג, "ותימה גדול הוא ולא יתכן". ומ"מ פסק בשו"ע (או"ח סי' תפט ס"ח) כבה"ג דיספור בשאר הימים בלי ברכה, אבל אם מסופק אם דילג יום שלם, יספור בשאר הימים בברכה. ובשו"ת בית הלוי (ח"א סי' לט) כתב, דכיון דקי"ל בגמ' מנחות (שם) דמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, הרי ביום שנשלם השבוע יכול לספור בברכה, דאע"פ שהפסיד מנין הימים, מ"מ לא הפסיד מנין השבועות. ועי'

כתבו התוס' בשם בה"ג דאם שכח לברך בלילה ימנה למחר בלא ברכה. אבל בר"ן הביא בשם בה"ג דמברך למחר. וראיתי במקורו כבה"ג שכתב דמברך למחר. ודברי התוס' תמוהים. ובשו"ע (או"ח סי' תפט ס"ו) פסק דיברך ביום בלי ברכה.
עוד כתבו התוס' בשם בה"ג שאם שכח לספור לילה ויום, לא ימנה עוד בשאר הלילות בברכה, דבעינן תמימות וליכא.

33. רש"ש על מגילה דף כ/ב

בא"ד משא"כ בתק"ש כו'. אבל לשופר כו'. ל"י מאי שייך יה"ר כו' לת"ש הא מדאורייתא היא אף בזה"ז:

34. דף על הדף מגילה דף כ עמוד ב

בתוס' ד"ה כל הלילה וכו'. כתבו: ואחר שבירך על הספירה אומר יה"ר שיבנה וכו' משא"כ בתקיעת שופר ולולב, והיינו טעמא, לפי שאין אלא הזכרה עתה לבנין ביהמ"ק. אבל לשופר ולולב יש עשייה וכו' ע"כ. והקשה הרש"ש דמה שהקשו התוס' משופר צ"ע, דהרי שופר בזה"ז אינו משום זכר למקדש (כמו ספירת העומר ולולב) אלא מדאורייתא, ומה הי' קשה לתוס' דיאמרו אחריו יה"ר שיבנה וכו'.

ובמכתבי תורה לכ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל (סי' קה) כתב: אדמה כי כוונתם על תקיעת שופר במוצאי יוהכ"פ שהוא זכר ליובל כמ"ש תוס' במגילה ד' ע"ב ד"ה ויעבירנה וכו' עכ"ד.

הוסיף עוד בזה נכדו, הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א: ובגוף קושית התוס' י"ל דכיון דספיה"ע היא מצוה שבאה ע"י שישאל, היו מונים הימים ומצפים לקבלת התורה כמ"ש בר"ן ובחינוך, אנו מבקשים שמדה במדה יהיו געגועים מהקב"ה לגאלנו בב"א.

35. ספר שבולי הלקט סדר חג הסוכות סימן שסו

יש תמהין ושאלין למה אין אנו אומרים אחר ברכת הלולב יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו כמו שאנו אומרים אחר ברכת העומר דהא לולב זכר למקדש הוא כדתנן בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש וכתב אחי ר' בנימין ז"ל שאין לתמוה על זה לפי שבעומר היה המזבח זוכה [בן] כדכתיב ועשיתם ביום הנפכם את העומר כבש תמים וגו' לכך מתפללין על העבודה שתשוב למקומה אבל לולב באי זה קרבן המקדש או המזבח זוכה בו. ועוד לולב היה ניטל במדינה יום אחד וכיון דאותו יום אין זכר למקדש גם לשאר הימים אין צריכין לתפלה זכר למקדש אבל העומר אע"פ שהספירה בכל מקום ההקרבה היתה במקדש.

36. תוספות מסכת מגילה דף כ עמוד ב

לקמיצה ולהקטרה דכתיב ביום צוותו - אבל שחיטה לא מפקינן מהאי קרא דלאו עבודה היא שהרי כשרה בור וקרא משתעי בעבודה דכתיב להקריב את קרבניהם וכן תנופה והגשה אין צריך בהו כהן במנחה לפני הקמיצה.

ערוך השולחן יורה דעה סימן רסב סעיף ה

ושנו חכמים במשנה [שם] שכל היום כשר להמצות שחובתן ביום ותניא בפסחים [ד' א'] כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר בהעקדה וישכם אברהם בבקר [בראשית יט, כז] ודע דבמשנה דמגילה שם דחשיב כל מצות פרטיות שכשרים כל היום ולא חשיב מילה בהדייהו ע"ש ונ"ל דבכוונה שבקה התנא דוודאי גם במילה כן הוא אלא שבשאר מצות אין קפידא כל כך אם נאחר מעט אף שבוודאי מצוה להקדים אבל במילה שהוא חותם ברית קודש ובוה נכנס לקדושה יש קפידא גדולה שלא לאחרה ולכן גם בברייתא לא תני הך דזריזין מקדימין רק למילה ויש לנו לצווח על מנהג זמנינו שמאחרין המילה כמה שעות ביום מפני שטותים שלא באו כל הקרואים וכדומה שטותים כאלה ויש מקומות שמאחרין עד אחר חצות היום והוא עון פלילי: